

16.12.2022

Група №36

Урок №14

Тема. Розвінчання національного нігілізму, духовної обмеженості в комедії М. Куліша «Мина Мазайло». Сатиричне викриття бездуховності обивателів, що зрікаються своєї мови й родового коріння. Інсценізація фрагмента комедії (розвиток усного мовлення).

Мета: допомогти учням усвідомити значення проблем, порушених у творі, поцінувати драматургічну майстерність автора; розвивати навички характеристики героїв драматичного твору, творчі здібності учнів, уміння давати оцінку прочитаного, доводити власні твердження; виховувати усвідомлення приналежності до рідного народу, родоvodu.

Очікувані результати: учні знають про історію «українізації», вміють аналізувати сатиричну комедію, визначати риси драматургічної майстерності автора, з'ясовувати причини актуальності п'єси в наш час, висловлювати власні міркування щодо порушених у творі проблем.

Обладнання: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, елементи костюмів та декорацій для інсценівок.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

Хід уроку

I. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

* Вступне слово вчителя.

Через тридцять років після написання М. Кулішем «Мини Мазайла» літературознавець Ю. Лавріненко висловить думку: ««Мина Мазайло» — класичний зразок політичної комедії «дискусійного» жанру. Діалоги, репліки діють (як каже одна Кулішева ремарка в п'єсі), «мов шаблі». Багатство специфікованої за персонажами мови надзвичайне. Багатогранне Кулішеве слово раз у раз розривається, мов бомба, зрушуючи дію на сцені і регіт в залі. Персонажі схоплені в таких найсуттєвіших і оголених їх рисах, що цілий ряд типів остався в пам'яті глядача, немов маски старого вертепного українського театру... Як завше, Куліш виявив тут себе також майстром гротеску і пародії (напр., пародія на радянський тип дискусії в третій дії п'єси)».

На сьогоднішньому уроці ми теж поміркуємо, посміємося над невмирущими типами комедії М. Куліша, подивуємося майстерності автора в їх творенні.

II. ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК

✳ Робота над характеристикою героя.

Заповніть анкету головного героя п'єси Мина Мазайла.

Орієнтовний зразок

1. Прізвище, ім'я та по батькові. (Мазайло Мина Маркович.)
2. Де проживає. (Н-ська вулиця Холодної Гори м. Харкова.)
3. Національність. (Українець, але таким себе не вважає, називає малоросом.)
4. Освіта. (Школа, міське училище.)
5. Місце роботи. (Службовець апарату тресту «Донвугілля».)
6. Сімейний стан, склад сім'ї. (Одружений, дружина — Килина Трохимівна Мазайло, дочка — Мокрина Минівна Мазайло, син — Мокій Минович Мазайло.)
7. Винаходи. (Електрична мухобійка.)
8. Партійність. (Безпартійний.)
9. Ставлення до українізації. (Негативне. Вважав, що це спосіб зробити його другосортним і не пустити на вищі посади.)
10. Риси характеру. (Нервовий, чутливий, грубий, наполегливий у досягненні мети тощо.)

✳ Робота в групах.

Схарактеризуйте героїв, драматургічну майстерність автора.

I група — Мина Мазайло

II група — Мокій

III група — Лина і Рина

IV група — дядько Тарас

V група — тьотя Мотя

VI група — Уля

VII група — друзі Мокія

VIII група — драматургічна майстерність М. Куліша.

матеріал для роботи в групах

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЕРОЇВ КОМЕДІЇ

Головний персонаж — «українець за походженням Мина Мазайло» — рішуче повстає проти української мови та культури. Людина цілком денаціоналізована роками чиновницького запобігливого плазування, Мазайло зненавидів свою приналежність до колись уярмленого «другосортного» народу, через яку він не міг дістатися на «вищий щабель службової ієрархії...»

Із сцени, коли Мина Мазайло вперше з'являється у п'єсі, ми бачимо несміливу, навіть затуркану людину, що роками звикла принижуватися перед чиновницько-бюрократичною братією вищого рангу і прислухатися до свого емоційно-полохливого серця. Йому «заціпило» у загсі, і він довго не наважувався задати питання про зміну прізвища. Хоча все виявилось на диво простим (не те, що у царські часи!): пиши заяву і чекай оголошення в газеті. У сім'ї ж під впливом перемоги-удачі Мина виступає грубим, войовничим деспотом. Він загрожує синові, який не хоче міняти прізвище і прихильно ставиться до українізації: «Заставлю! Виб'ю з голови дур український! А як ні — то через труп переступлю. Через труп!..» або «Уб'ю!.. Вижену з дому!» Під час родинної дискусії Мазайло виявляє повну некомпетентність і нерозуміння української історії. Слово «українець» для нього страшне і ненависне, він воліє бути, у крайньому разі, малоросом, — усе ж ближче до «великої нації»: «Українцями зуться ті, хто вчить нещасних службовців так званої української мови». І за царських, і за радянських часів політика уряду щодо української мови була однаковою — обмежити, заборонити, усунути з активного обігу як «другосортну». Тимчасова «відлига» — «українізація» — нічого не вирішувала, бо в підсвідомості пересічних українців вже зафіксовано їхню меншовартісність. Недаремно Мазайло говорить: «Серцем передчуваю, що українізація — це спосіб робити з мене провінціала, другосортного службовця і не давати мені ходу на вищі посади». Та, здається, ще не все втрачено. Генетична пам'ять українця навіяла Мині страх перед зрадою предківщини, приславши дідів Запорожця, Чумака та Селянина: «Ой-о! Залишаю! Залишаю корінь, тільки не чіпайте мене, діду, не чіпайте мене, Боже мій, Боже мій...»

Неперевершена комічна (і трагічна!) сцена тріумфу Мазайлів (тепер уже Мазеніних) перед дзеркалом, коли навіть слова «помер Мазенін, Мина Маркович... Засмучені тяжко, про це жалібно оповіщають всіх родичів і друзів

дружина...» або «Тут спочиває прах Мини Марковича» здаються їм солодкими. До такого ступеня виявилася безглуздою їхня мрія.

Закінчується історія Мазайла чисто по-гоголівському — «німою» сценою і повним крахом героя — його звільняють з посади «за систематичний опір українізації».

Ідейним противником Мазайла є його син Мокій. Ось як його характеризує літературознавець Н. Кузякіна: «Свою любов до рідного слова у «Мині Мазайлі» драматург віддав Мокієві — самотньому юнакові, чужому і русотяпству, і націоналізмові та далекому і од інтернаціонального пафосу комсомольців. Мока захоплений багатством української мови». І далі: «А ось той же Мока говорить про титри кінокартин: «От, наприклад, написи в «Звенигорі» — краса! Стильні, поетичні, справжньою українською мовою писані. А подивіться ви на написи по других кінокартинах. Олива з мухами! Немов нарочито псують таку прекрасну, таку милозвучну мову...»

За подібними поясненнями чується голос самого драматурга, схвильованого проблемами чистоти і розвитку української мови. І водночас мовні симпатії Куліша до Моки пішли на шкоду п'єсі, бо зробили постать юнака ніби позитивною і такою, що виражає авторські ідеї, а позитивний герой з Моки — ніякий...»

Тут ми можемо і погоджуватися, і не погоджуватися з літературознавцем. У Моки дійсно багато хороших рис: глибокі знання української історії, літератури, фольклору, тонке відчуття мови. Він романтик і мрійник. Його філологічні коментарі захоплюють, чарують. Уля каже: «... Він на тебе словами отими тощо. аж пахне». Але коли він говорить дівчині замість слів кохання: «Ах, Улю! Мені вже давно хотілось вам сказати. Хотілось сказати, а тепер ще охотніше скажу: Улю! Давайте я вас українізую!» — то виглядає смішним і недолугим, дійсно «вдареним мовою», тобто теж ідеєю-фікс. У суперечці з батьком Мокій грубий, жорстокий, нестриманий. У нестямі кричить: «З новим прізвиськом! У криницю!» І на завершення характеристики — рядки з однієї театральної рецензії: «Більшість схилилася до того, що О. Сердюк у зображенні свого героя обрав єдино вірний шлях — шлях комедійного викриття наївного запаморочення Моки од пахощів рідної мови. О. Сердюк не ганьбив Мокієвих почуттів до рідної мови — над цим не можна сміятись. Глузував О. Сердюк над вузькою обмеженістю думок Моки, над тим, що любов до свого викликала у нього нехоть до іншого, «чужого».

Що стосується анекдотичних (і серйозних!) типів — тьоті Моті та дядька Тараса, то М. Корляків висловив у театральній рецензії на виставу Леся Курбаса цікаву думку: «Дрібничкова Мазайлина ідеяка виросла у Курбаса в цілу програму. Курбас вивів Мазайла перед очі всіх, розмалював його страшними фарбами й усією обстановою промовив до глядачів: от вам страсті-

мордасті, лякайтеся і борітеся з ним, з Миною Мазайлом, русотяпом злісним. Не вартий цього Мазайло. От тьотя Мотя з дядьком Тарасом — ці вже серйозніші. Самі собою вони — шкідники нового суспільного будівництва».

«Саме дурноверхій і нахабній тьоті Моті, серед інших глибокодумних істин, належало висловити щире захоплення ідеологією «Днів Турбінних». Це висловлювання потребує окремого пояснення.

А. Луначарський називав «Дні Турбінних» [вистава МХАТу 1926 року на матеріалі роману М. Булгакова «Біла гвардія»] «політичною п'єсою», вбачаючи її політичний зміст у вимогах широкої амністії до тих, що опинилися по той бік барикад. Водночас він писав про «двозначність сатири, що її кинуте в обличчя петлюрівщині» і відзначив ту «розлученість, з якою Булгаков малював петлюрівців». Термін «двозначність сатири», мабуть, найточніше підкреслював широчінь сатиричного леза, що різало вже не історичну петлюрівщину, а живе тіло сучасного культурного процесу...»

Українці в «Днях Турбінних» — це бандити, що розуміються тільки на самогоні й мріють про розстріли, а розмовляють дивацькою сумішшю скалічених російських та українських слів.

Образливу двозначність булгаківської сатири відчув В. Кіршон, який побачив у цьому глузуванні «російського шовініста над українцями».

А. Хвиля сказав про драму Булгакова на сцені МХАТу: «Московський художній театр чудово поставив німецьку мову, щоб показати розмову командувача німецького корпусу в Києві з гетьманом. Німецьку мову артисти вивчили. А українською мовою вони розмовляють так, як розмовляють про Україну та українську мову в брудних чорносотенних анекдотах».

Так ганебна спадщина століть — національна зверхність та упередженість — продовжували жити в мистецтві і побуті сучасників Куліша.

... Цілком вірогідно, що саме однобокість Булгакова розв'язувала руки і Кулішеві. Сцена безнадійних спроб Шервінського заговорити українською мовою («Дні Турбінних») пародіюються подібною ж сценою безрезультатного вивчення Мазайлом правильної російської вимови... Логіка мислення Николки з «Білої гвардії» в розмові про слова «кот» і «кит» в українській мові, — «слова «кит» у них не может быть, потому что на Украине не водятся киты, а в России всего много», — є природною нормою мислення для героїв Куліша.

Один із тогочасних критиків писав: ««Мина Мазайло» є відповідь і кара за русотяпство. Якщо русотяп в анекдоті глузує з «малоросейської мови», так тут автор глузує з «гаварил». Одне одного варті».

Отже, тітка Мотя. Заскорузлості поглядів і ворожості до української мови, історії, культури можна лише подивуватися. Її репліки смішні, але ж і страшні. Побачивши на вокзалі напис українською мовою «Харків», вона цілком серйозно питає: «Нащо, питаюсь, навіщо ви нам іспортілі город?» Те, що в українській опері «Тарас Бульба» артисти співають по-українському — «ето ж просто безобразіє!» Її докази мають «залізну логіку» чехівського героя: «Да етого не может бить, потому што етого не может бить нікада!» Українська мова для неї — просто «австріяцька вигадка».

Вбивчим за силою сарказму є висловлювання тьоті Моті: «По-моєму, прілічнес бить ізнасілованной, нежелі українізірованной». Але і її зачепило за живе, коли Уля сказала, що у неї ноги відповідають «українському стандарту», бо відразу кинулася крадькома вимірювати свої. Ім'я «тьотя Мотя» перейшло в народі до розряду прізвиськ.

Дядько Тарас — теж гротескна фігура. Він виступає за збереження старого, патріархального без змін, без урахування нових умов життя. Проте в суперечці, хто в кого «вкрав» слова, змінювати чи не змінювати прізвище Мазайлові, дядько виявляється слабшим за тітку Мотю і здається на її милість. Є у нього висловлювання, не позбавлені здорового глузду, продиктовані любов'ю до рідного краю і народу, глибоким знанням історії: «Наші селяни не українці? Га?.. Та тому вже тисяча літ, як вони українці, а їх все не визнають за українців». Саме дядькові Тарасу належить гірке і страшне передбачення: «їхня українізація — це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було.»

Але «історично і суспільно правдива картина численних мовних дискусій п'єси залишає, проте, відчуття обмеженості через відсутність виходу їх у ширший світ і надмірну прямолінійність зіткнень тьоті Моті і дядька Тараса. Як усякі надмірності, вони дратують, а грубість їх поєдинків викликає нехіль до самих проблем».

Що стосується Лини і Рини Мазайлів, то це такі собі войовничі міщаночки, які повністю поділяють зневагу свого чоловіка і татуса до всього українського. Вони постійно милуються собою перед дзеркалом, кокетують і охають та ахають, беручись за серце, як шляхетні дівиці. Між собою ж мати й дочка розмовляють грубо, з лайками та образами, кожна вважає себе розумнішою за іншу. Їхні повсякденні заняття — пліткування, підглядання, обговорення нарядів та заздрість до тих, хто «добре влаштувався» у житті. Коли щось виходить за рамки їхнього розуміння й уявлення, воно піддається беззастережному осуду і навіть прокльону. Мати, дізнавшись про категоричну відмову сина міняти прізвище, пропонує: «Може, проклясти?» І дивується: «І в кого він такий удався? У кого? Здається ж, і батько, і я всякого малоросійського слова уникали...»

Отже, ці два сатирично-комедійні персонажі — уособлення тупого і зарозумілого міщанського середовища часів М. Куліша.

Трохи окремо стоїть у п'єсі постать Улі. Автор постійно підсміюється, іронізує в ремарках: «Уля — як Уля». Тобто така, як усі дівчата її кола. Самозакохано видивляється у люстерко, емоційно-сентиментальна, мрійлива. Але мрії її поки що не простягаються далі «вигідної партії». «Вигідна партія» на той час — комуніст із пристойним стажем, тоді можна щоліта відпочивати в Криму, як Оля Семихаткова.

Уля, як і її подруги, насторожено ставиться до українізації, теж прагне хоч трохи змінити прізвище — Розсохина, щоб звучало не так по-українськи — Розсоха. Але коли вона познайомилася з Мокієм і закохалася в нього, то серцем сприйняла його погляди. Тепер її слова звучать музикою: «І знаєш, «дружина» — це краще, як «жінка» або «супруга», бо «жінка» — то означає, «рождающая», «супруга» ж по-українському — «пара волів», а «дружина». Ось послухай: рекомендую — моя дружина, або: моя ти дружинонько. ...Або по-українському — одружитися з нею. Це ж не те, що «жениться на ней», розумієш, Ринусько! Одружитися з нею, чуєш? З нею. Тут чується зразу, що жінка рівноправно стоїть поруч з чоловіком, це краще, як «жениться на ней», — ти чуєш?»

Під впливом Мокія Уля стала ходити до бібліотеки, читати, цікавитися мовою, порівнювати і до деяких «філологічних» висновків дійшла вже сама. І хоч Рина їй говорить: «Яка ти українка, Улько! Ти вже й мови не знаєш. Сама ж казала, що тільки покійна твоя баба по-малоросійському говорила», Уля відповідає: «Мама ще й тепер по-українському як коли закидають». Віднині вона вже й себе вважає українкою, говорячи, що у неї все українське — навіть губи, очі і ноги (за антропологією). У фінальній сцені Уля повністю виступає на боці Мокія.

* Повідомлення про результати роботи в групах.

(«Аналітик» (або вчитель) робить висновок про систему образів у сатиричній комедії.)

* Проблемні запитання.

— Чи справді Міні Мазайлові через його українське прізвище не поталанило в житті?

Орієнтовна відповідь

— Ні, він мав гарну посаду, квартиру, дружину та дітей, був забезпечений матеріально.

— Так, бо відчував себе нещасним, «другосортною людиною».

— Яку серйозну загрозу для суспільства передбачив М. Куліш? (Номерну систему прізвищ і всього іншого.)

* Інценівки-діалоги*.

(Можна провести у вигляді конкурса.)

* Інтерактивна вправа «Коло ідей» або «Прес».

Визначте ідеї твору.

* Інценівки можна підготувати, скориставшись матеріалом у журналі «Вивчаємо українську мову та літературу», 2006. — № 33 (109). — С. 12-16.

Орієнтовна відповідь

X Розвінчання національного нігілізму, духовної обмеженості на матеріалі українізації (втілене в образах Мина, Мокія, дядька Тараса, тьоті Моті).

X Сатиричне викриття бездуховності обивателів, що зрікаються своєї мови, культури, родового коріння.

* Повідомлення учня.

СЦЕНІЧНА ІСТОРІЯ КОМЕДІЇ «МИНА МАЗАЙЛО»

Комедія була закінчена наприкінці 1928 року й викликала зацікавлення та здобула підтримку з боку широких верств українського суспільства. Л. Танюк із цього приводу слушно підкреслював: «П'єсу відразу ж — винятковий для М. Куліша випадок! — було оцінено реперткомом дуже високо й рекомендовано до показу в усіх театрах України...»

Уже навесні, в березні й квітні, 1929 року комедія була поставлена в багатьох театрах. Н. Кузякіна, докладно аналізуючи сценічну історію п'єси, зазначала: «Грала комедію Куліша досить широко — в Дніпропетровську, Житомирі, Херсоні, Одесі, Вінниці, Маріуполі. У Києві, поруч із виставою франківців, «Мина Мазайло» жив на сцені обласного пересувного театру (ОРПС)... Гастролі Київського театру ОРПС по Україні засвідчили значну популярність «Мина Мазайла»».

III. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

* Інтерактивна вправа «Мікрофон».

— Вважаю, що актуальність сатиричної комедії М. Куліша «Мина Мазайло» в тому...

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Скласти усний (або письмовий) твір про те, чи може вплинути і як прізвище, ім'я людини на її долю; підготувати повідомлення.

Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту

tanita.yar2018@gmail.com

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.